

Posudek diplomové práce

**Venkovská osada jako základní jednotka raně středověkého osídlení
na příkladu Dřetovic**

Kateřina Opicová

Ústav pro archeologii, FF UK v Praze, 2016

Práce na 128 stranách textu (34 petitem) + 68 stranách příloh, je založena na dvou pilířích: 1) zpracování a vyhodnocení starších archeologických výzkumů na sídlišti v Dřetovicích – Na Blatech z časně slovanského až vrcholně středověkého období a 2) sledování proměn osídlení v širším povodí Dřetovického potoka ve stejném období. Je potřeba zdůraznit, že zvolená oblast patří z hlediska vytyčených cílů k nejvýznamnějším v prostoru historických Čech. Jde totiž o staré sídelní území na kvalitních sprašových půdách, které bylo součástí jádrové oblasti etatizace raného českého státu a v 10. – 11. století mu dominovalo důležité přemyslovské hradiště Budeč. Zároveň jde o oblast s relativně vysokým počtem dokladů venkovského osídlení a pohřbívání, které byly shromažďovány během nejrůznějších stavebních nebo badatelských akcí za přítomnosti poučených amatérů nebo profesionálních archeologů v posledních více než sto letech. Autorkou hlavní sledované tematické okruhy představuje podoba sídlišť, změna struktury osídlení, relace řadových pohřebišť ke kostelním, počátky nejstarších venkovských kostelů a vztah osídlení k budečskému hradišti. Každý z těchto okruhů by mohl být tématem pro samostatnou studii a je proto pochopitelné, že předkládaná práce se jimi mohla zabývat jen v rámci omezení, která tato územní sonda postuluje.

Lokalita Dřetovice – Na Blatech byla prozkoumána v několika etapách v období od 50. do 70. let 20. století. Hlavní poznatky shromáždil Antonín Knor, který je publikoval, a Václav Moucha, jehož nepublikovanou dokumentaci a nálezy se autorce podařilo shromáždít a zpracovat. Ze sledovaného období pochází více než 60 zahloubených sídlištních objektů vyobrazených na zrekonstruovaném celkovém plánu. Pravěké objekty byly určeny, ale z dalších úvah vyřazeny. Jen z výzkumu V. Mouchy tvoří korpus keramických nálezů 2026 zlomků a 3 celé nádoby. Všechny byly autorkou důkladně zpracovány podle materiálových tříd, klíčových morfologických markerů a výzdoby. Velmi dobrá je grafická publikace střeplů formou fotografií kombinovaných s perovkami. Jednotlivé objekty byly funkčně určeny a chronologickou analýzou nálezů z výplní rozděleny do sedmi fází od časně slovanského

období do vrcholného středověku. Lokalita, přestože odkrytá jen zčásti, je mimořádným dokladem sídliště využívaného patrně kontinuálně po devět století. Až do sklonku mladohradištního období sloužily k obývání zahlobené chaty, v jejichž okolí se nacházely zásobní jámy na zrniny a jiné funkčně neurčitelné objekty. Relikty kúlových nebo sloupových konstrukcí se vyskytují v tak malém počtu, že možnost významnějšího zastoupení skeletových staveb se nejeví příliš pravděpodobná (rozhodně nikoliv v takové míře, v jaké se s nimi setkáváme na Budči). Formace usedlostí lze spíše jen tušit než jednoznačně identifikovat. Zdá se, že v každé fázi se na zkoumané ploše nacházely vždy od jedné do tří usedlostí vzdálených cca 50 metrů. V románském období vzniká na terase nad sídlištěm kostel sv. Václava, který se stává součástí širšího sídlištního komplexu. Ve vrcholném středověku lze na zkoumané ploše uvažovat spíše už jen o jedné usedlosti (vlastní obytný objekt nenalezen), jež byla definitivně opuštěna někdy v průběhu 15. stol. Autorka klade tyto relikty přesvědčivě do souvislosti s písemně zaznamenanou ZSO Kralovice vypálenou v polovině 15. století. Úvahu, že zjištěné nejmladší objekty by mohly souviset s nějakým mlýnem, je jen volným námětem, blíže neprokazatelným a vzhledem k přítomnosti obilních jam ani nikoliv nezbytným.

Zatímco první část práce je detailní sondou do jednoho z venkovských sídlišť, druhá část nás přivádí k celkovému obrazu osídlení v povodí Dřetovického potoka na prostoru cca 17 × 6 km. Jeho kontury vykresluje autorka pomocí celkem 66 lokalit na 14 katastrálních územích shromážděných rešerší Archeologické databáze Čech a publikované literatury. Celkem bylo zjištěno 19 sídlištních lokalit odpovídajících zhruba stejnému počtu samostatných venkovských sídel. Jejich chronologické určení a geografické rozmístění dovolilo vyčlenit pět (počítám-li správně) tzv. primárních jader osídlení (tj. lokalit užívaných po nejméně dvě bezprostředně následující fáze), jež jsou situována v údolních partiích poblíž vodotečí (spadá sem i lokalita Dřetovice – Na Blatech). Mozaiku osídlení doplňují paralelní sekundární sídla. K hlavním zjištěním patří, že venkovská sídliště se v této oblasti polohově stabilizují již od starší doby hradištní (!), a že ve středohradištním období se osídlení začíná výrazně zahušťovat. Překvapivě hustá je v této oblasti také síť pohřebních lokalit sestávající z 25 položek spadajících do středo- až mladohradištního období. Jejich chronologický a prostorový vztah k sídlištím dovoluje formulovat alespoň základní model vzájemné funkční a geografické součinnosti. Přítomnost bojovníckých hrobů v Brandýsku, Stehelčevsi, Kovárech a Libochovičkách, které leží do vzdálenosti 5 km od Budče, je pravděpodobně jedním z mála záchytných bodů pro sledování působnosti významného opevněného centra na venkovskou sociální strukturu. Překvapivě velmi hustá je síť nejstarších kostelů – kromě dvou starobylých

kostelů na Budči sem spadá až pět dalších svatyní datovaných do románského období. Rozmístěné byly v celé sledované oblasti a – jak se mi zdá – s použitím nápadně jednotného intervalu o délce okolo 3 km. Vzhledem k úplné absenci nekostelních pohřebišť z mladší fáze mladohradištního období je velmi pravděpodobné, že u těchto svatyní záhy vznikají nové nekropole, tentokrát již zcela prostorově stabilizované. Od 14. století je v této krajině prokazatelná přítomnost drobné šlechty budující si opevněná sídla, v některých případech ve vazbě na pojednávané kostely. Otázkou je majetková situace v předchozím období do 13. stol., která by si ovšem vyžádala speciální analýzu. Jak ale uvádí autorka, nápadně se zde projevují majetky významných církevních fundací, zvláště vyšehradské kapituly a kláštera sv. Jiří na Pražském hradě.

Výhrady, otázky, poznámky

(1) Nejsm si jistý správností určení vybraných keramických okrajů. Některé okraje řazené autorkou mezi okružní, bych kladl spíše mezi nízké vzhůru vytažené (Tab. 15: 1, 7, 11, 13); okraje řazené ke vzhůru vytaženým bych kladl k okrajům s kalichovitou profilací (Tab. 10: 19; 14: 1) nebo archaickým okružím (Tab. 14: 4; 22: 6; 27: 9), příp. do širšího horizontu tenkostěnných zduřelých okrajů (Tab. 23: 2 – vlastně jde o podvariantu okružní). Některé okraje bych namísto jako zduřelé označil jen jako archaická okružní (Tab. 7: 7; 10: 7, 8; 13: 15; 16: 4, 8; 17: 8; 20: 1, 10, 12; 27: 9). Do jaké míry mají tyto chyby vliv na datování zahluobených objektů, nedokážu posoudit, protože neznám celkovou strukturu nálezů. Avšak vzhledem k tomu, že uvedené připomínky se týkají vesměs jen fází 5 a 6, celkové kontury vývoje sídliště v Dřetovicích – Na Blatech by se tím pravděpodobně výrazněji nezměnily.

(2) Proč je rozdíl v podobě objektů z jižní sondy z r. 1978 mezi obr. 6: 1 a plánem 1?

(3) V severním rohu obj. 8 se podle přiložené dokumentace nenachází dva schodovité stupně, ale žlábek.

(4) Proč je kotlovitý obj. 44 považován za obilnici, když je podobný obj. 34 zařazenému mezi neurčené sídlištní jámy?

(5) Proč nebyly objekty 2, 49, 50, 52, 72 a 78 určeny jako obilnice, přestože je nápadně připomínají svými tvary a rozměry?

(6) K možným paralelám tzv. sklípku nalezenému pod úrovní podlahy polozemnice (obj. 19) bych připojil také skryše ve srubových stavbách na Pražském hradě a ve Staré Boleslavi, které jsou dosud (asi nesprávně) považovány za zvláštní případy dané vyšším sociálním prostředím.

(7) Řekl bych, že obj. 55 není artefaktem, ale přirozenou prosedlinou do výplně obj. 48.

(8) Při datování obj. 26 na základě nálezů z výplně je ve hře riziko, že výkopce nerozeznal všechny mladší zásahy. Svědčí o tom relikty jakéhosi objektu na řezu na obr. 6: 3 (vr. 1, 3, 4). Nelze proto zcela vyloučit možnost, že objekt je staršího data (mladohradištní?).

(9) Břidlicová zídka na hlínu by mohla být tarasní. Nasvědčuje tomu poloha na rozhraní svahu a nivy potoka a také skutečnost, že má jen jeden pečlivě skládaný líc (ten, který směřuje od svahu). Snad by mohlo jít o zabezpečení břehu proti podemílání vodou nebo možná nějakou terasovou úpravu (nad cestou na okraji nivy?).

Celkové hodnocení

Práce přináší zásadní poznatky pro studium vývoje raně středověkého osídlení až na práh vrcholného středověku ve velmi důležité staré sídelní oblasti v centrální české ekumeně. Důkladným zpracování archeologických nálezů a rešerší stávající datové báze poskytuje nové opory pro poznání celé řady zásadních témat, zejména hustoty a struktury osídlení, etap jeho stabilizace, vztahu sídlišť a pohřebišť, projevů přítomnosti významného přemyslovského hradiště v jeho širším okolí nebo budování nejstarší sítě kostelů. Autorka se dobře orientuje v odborné literatuře a dokáže ji kriticky využívat, svůj text přehledně strukturuje a jasně formuluje myšlenky.

Práce by měla být v budoucnu bezpochyby završena publikací. Protože některé pasáže mají potenciál posunout poznání široce diskutovaných témat, doporučoval bych je pojednat akademičtěji (např. velikost zemědělského zázemí raně středověkých sídlišť na kvalitních půdách, dopad vzniku a zániku přemyslovského hradiště na sídelní strukturu, kvantitativní relace mezi řadovými a kostelními pohřebišti, formování nejstarší sítě kostelů a její hustota atd.). Dále by bylo vhodné doplnit text o další paralely počínaje jednotlivými sídlištními objekty (např. pro málo obvyklé agrotechnologické zařízení v podobě obj. 16) po makroregionální procesy a věnovat také větší pozornost formačním procesům (více informací o metodě exkavace v Dřetovicích – Na blatech; systematičtější vnější kritika pramenů pro studium regionálního osídlení, např. pokud jde o otázku, jak hodnotit nepoměr mezi nálezy z blízkého okolí budečského hradiště a z oblasti vzdálenější).

Z těchto důvodů práci hodnotím kladně a doporučuji ji k obhajobě.

Praha, 13. 8. 2016

mgr. Ladislav Varadzin, Ph.D.